

11. Татенко В.А. Психология в субъектном измерении: Монография. - К.: Просвіта, 1996. -404 с.
12. Федоров А.В. Насилие на экране и российская молодежь // Вестник Российского гуманитарного научного фонда. - 2001 -№ 1. - С. 131-145.
13. Федотова Л.Н. Массовая информация: стратегия производства и тактика потребления. - М.: Изд-во МГУ, 1996.-232 с.
14. Фролов П.Д. Критерії експертної оцінки впливу інформації з елементами насильства, жаків та порнографії на дитячу, підліткову і юнацьку психіку / Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. статей. - К.: ТОВ «Міленіум», 2003. - Вип. 7 (10). - С. 162-173.

Поступила до редакції 14.07.2007 р.

УДК 811. 161.2

Пікалова А.О.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПСИХОЛОГІЧНУ СКЛАДОВУ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ

М. СТЕЛЬМАХА

Пікалова А. А. К вопросу о психологической составной поэтического текста М. Стельмаха

Статья посвящена изучению детской поэзии М. Стельмаха в ракурсе специфики отражения языковой картины мира поэта с учетом его психических особенностей и психических особенностей читателей-детей, изучается дидактическая значимость поэтических текстов, их направленность на формирование языковой и коммуникативной компетенции юных адресатов.

Ключевые слова: адресат, концепт, концептуализация, национальная психология, психологическая составная, психологический тип, художественное пространство, языковая картина мира, языковая и коммуникативная компетенция

Пікалова А.О. До питання про психологічну складову поетичного тексту М. Стельмаха

Стаття присвячена вивченню дитячої поезії М. Стельмаха у ракурсі специфіки відображення мовної картини світу поета з урахуванням його психічних особливостей та психічних особливостей читачів-дітей, вивчається дидактична значущість поетичних текстів, скерованість їх на формування мовної та комунікативної компетенції юних адресатів.

Ключові слова: адресат, концепт, концептуалізація, мовна картина світу, мовна та комунікативна компетенція, національна психологія, психологічна складова, психологічний тип, художній простір

Pikalova A.A. To the question about the psychological component of the poetic text of M. Stelmah

The article is devoted to studying of children poetry of M. Stelmah in the spectrum of the specific character of the reflection of the lingual picture with consideration of his psychical features and psychical ones of the readers-children, the didactic importance of the poetic text is studied, their direction to the formation of the lingual and communicative competence of young addressees.

Key words: addressee, concept, conceptualization, the lingual picture of the world, the lingual and communicative competence, national psychology, psychological component, imaginative spaciousness

У сучасному світі, безумовно, кожний творець тексту повинен враховувати психологічні складові інформаційного простору, володіти інформацією про тип адресата, реципієнта, читача, на яких, власне, й розрахована інформація, вміти приваблювати і впливати, спонукати до інтерпретації, до рефлексій. *Актуальність* цієї статті вбачається в тому, що сучасним журналістам можна цьому вчитися у визначних українських письменників, до яких, безумовно, відносимо і Михайла Стельмаха, творчість якого досліджували І. Білодід, П. Гриценко, Є. Гуцало, П. Павличко, Н. Сидяченко та ін., проте, як зазначає Н.Г. Сидяченко, „важко поставити крапку у дослідженні мови такого майстра, як Михайло Стельмах" [6, с.41]. Сьогодні М. Стельмаха корисно вивчати і з огляду на те, як художній простір творів цього талановитого письменника поглинає читача, наскільки він йому зрозумілий і близький. У якості матеріалу дослідження скористуємося поетичними творами М. Стельмаха, написаними для дошкільного та молодшого шкільного віку. *Чому ці тексти до нашого часу, незважаючи на ідеологічні зміни, залишаються популярними і навіть улюбленими?* Очевидно, тому, що Михайло Стельмах був не лише добрим поетом, але й глибоким психологом, знавцем національної психології українців. Отже, *мета* цієї статті - з'ясувати деякі особливості мовної і поетичної картини світу поета, зокрема, з урахуванням її національної специфіки.

У ракурсі зазначеної *проблеми* слід навести думки професора Л. Лисиченко, яка цілком слушно ставить питання про „необхідність співвідношення мовного світу і психічного світу письменника, оскільки ці дві величини перебувають у тісній взаємодії. Для цього створені і психологічні передумови в багатьох фундаментальних працях із психології, яка виділила і дослідила низку

психічних властивостей і рис, що характеризують особистість і виявляють психічні типи людей" [2, с.234], але при цьому слід досліджувати і те, як письменник впливає на психіку своїх читачів. Звичайно, думка Л. Лисиченко не є абсолютно новою у мовознавстві, оскільки її репрезентував ще В. фон Гумбольд, а далі О. Потебня, Д. Овсянико-Куликовський, Іван Франко та ін., про що пише названа дослідниця. Зокрема, В. Гумбольд зазначав: „Позначення окремих внутрішніх і зовнішніх предметів справляє більш глибокий вплив на чуттєве сприймання, фантазію, почуття і через взаємодію цих явищ - на характер взагалі, оскільки в цьому випадку справді сполучаються природа і людина, справді матеріальна величина з духом, що її формує. У цій царині особливо чітко проступає національна своєрідність. Це пояснюється тим, що людина, пізнаючи природу, наближається до неї і доволіно виробляє свої внутрішні сприйняття у відповідності з тим, у які відношення один з одним вступають її духовні сили. І це також відображається в мові" [1, с.86]. Якщо піднесення національної самосвідомості, що спостерігається нині, викликало підвищений інтерес до проблем культурології, етно- та психолінгвістики, то О. Потебня ще наприкінці XIX сторіччя наголошував на важливості формування цих лінгвістичних напрямів, розглядаючи слово як „морально-поетичну діяльність народу”, національну мову в цілому - як джерело інформації про народну психологію, тип мислення, національний характер [Див.: 5]. Надзвичайно актуальним у світлі сказаного є визначення слова, яке нам запропонував учень О. Потебні Д. Овсянико-Куликовський: „Слово - це складний психічний процес, що належить до того відділу психіки, який називається *думкою*, і зводиться до відомих процесів *асоціації* й *перцепції*” [3, с.31], а „все психічне, - як зазначає вказаний дослідник, - повинно розумітися не як *стан*, а як *дія*. Психіка активна, а не пасивна. Життя духу є психічна праця, це - робота думки, почуття й воля” [4, с.69]. А Іван Франко давав конкретні поради навіть щодо загального тону мовлення, спроектованого на широкі народні маси, який може негативно вплинути на психологію читача, порівн.: „Друга хиба, котру стрічаємо в наших популярних виданнях, се високий, гордий, надто вчительський тон, з часом аж пророцький тон, в яким говорять до народу. Сей тон показує не що як дурноту і духовну обмеженість самих авторів - і книжки, писані таким тоном, більше шкодять, ніж помагають, більше дражнять і знеохочують, ніж навчають” [8, с.189].

Тональність творів М. Стельмаха доброзичлива, ненав'язлива, інформація подається через непрямі комунікативні акти, опосередковано, чим і приваблює маленьких читачів. Поезія має вигляд розповіді, де послідовно розгортаються події, усі вчинки героїв є мотивованими. Історії, описані у поезіях, характеризують типові життєві ситуації. Героями М. Стельмах обирає тварин, що уособлюють людей. Зважаючи на тяжіння українців до природи, поет яскраво її змальовує, порівн. вірш „Зайцева капуста”: *Посадить задумав заєць / Моркву і капусту, / Щоб не густо, / Щоб не пусто / Виросла капуста. // З грядки заєць викидав / Камні і коріння, / Бо коріння і каміння / Виглушать насіння. // І насіння, і розсаду / Садить заєць-тато, / А малята-зайченята / Стали помагати: // Прямо з броду носять воду / Поливать капусту, / Щоб не густо, щоб не пусто / Виросла капуста. // Як вродив врожай у зайця - // Не збереж із грядки!...* [7, с.181-182]. Образ татка-зайця концептуалізується. Перед нами українець-господар, голова сімейства, який дбає про родину, виховує своїх дітей бути добрими господарями, трудівниками. У вірші прищеплюється любов до праці, пояснюється, чому і що слід робити, щоб отримати добрий урожай, що традиційно для української родини.

Не тільки заєць - позитивний герой дитячих поезій Михайла Стельмаха. Таким героєм виступає і журавель, і журавка, що дбають про добробут своєї сім'ї, затишок: *Зацвіла у лузі травка. / Лугом диває журавка, / А для неї журавель / Скрізь насіяв конопель, / Щоб журавка пряже пряла, / Полотна сім'ї наткала, / Щоб витиратись не крилом, / А найтоншим рушником!* („Зацвіла у лузі травка”) [7, с 187]. Тут, як бачимо, у 8-ми рядочках утілена народна мудрість, репрезентована об'ємна інформація, доступна і зрозуміла дітям. М. Стельмах використовує слова, які поширені у фольклорі, в усному розмовному сучасному мовленні вони активно не використовуються, але добре відомі і зрозумілі малятам. Подана повчальна інформація про те, що для виготовлення полотна потрібна пряжа з коноплі, яку спочатку необхідно засіяти. Вірш навчає охайності; витиратися потрібно не крилом, а рушником. Рушник, як відомо, є символом української культури, тому він повинен бути якісним - *найтоншим*. Знову репрезентовано доброго господаря-журавля, працювиту і турботливу господиню-журавку. Образ жінки-господині М. Стельмах часто зображує у дитячій поезії, виховуючи повагу і шану до неї, а у маленьких дівчаток розуміння того, якою повинна бути справжня мама, дружина, господиня, порівн.: *Мама саме / У невістки / Молодої, / Що живе / Аж за водою, / Варить кашу, / Парить квашу, / Борщ готує із грибами / Й має клопіт / З деревами, / З вергунами / Й запашними пирогами - / Все-усе уміє мама* („Чому кріт не з'являється на світ”) [7, с.237]. Як бачимо, тут перераховано українські: національні страви, що набули символічного значення.

М. Стельмах управно репрезентує і назви родинних стосунків, які використовуються у мовленні рідко. Вони сьогодні маловідомі, особливо малятам, але оскільки однією з типових рис українського національного характеру є почуття родинності, то, очевидно, не слід було б забувати такі назви. Про це

дбає М. Стельмах, порівн.: *Позбігалися тітки, / Наїжачені дядьки. / Швагери, / І дівери, / І брати, І сестри, / І свати, / І зовиці, / І сестриці, / І малята- / Небожата...* („Бурячок і їжачок”) [7, с.244].

Прищеплюючи любов малятам до української культури, М. Стельмах майстерно описує її реалії, артефакти українського народу: *Знов не витримав їжак - / Потягнуло на гопак, / А за ним ведмідь присів, - / Закружляв танок звірів...* („В їжачковім вітряку”) [7, с.249], подається інформація й про інші танці: *А іноді гарно, з толком / Затанцює вальс чи польку...* („Непослушко Довгі Вушка і дзвінок”) [7, с.286]; *Як справжнісінький мастак, / Тне він чардаш і гопак. // Здивувались навіть вівиці: / „Ох і скоки! А колінця! / Тільки наш баран отак / Зміг би вишкварити гопак!”* („Непослушко Довгі Вушка і дзвінок”) [7, с.286].

М. Стельмах добре знав психологію дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, тому його поезія сприймається цією категорією читачів легко та з зацікавленням. Кожний вірш поета - це невелика повчальна розповідь, яка впливає на формування світогляду, мовної свідомості маленького читача, його мовної так концептуальної картини світу, комунікативної компетенції, робить психіку маленького адресата більш сталою та сприйнятливою до навколишнього світу. М. Стельмах моделює різноманітні життєві ситуації, у які можуть потрапити маленькі читачі, часто не дуже приємні, але типові. Коли реципієнти потрапляють у несприятливі ситуації, їм допоможе адаптуватися до таких ситуацій відома історія, тому вірші Стельмаха стають для читачів свого роду прецедентними текстами, які містять прецедентні ситуації, наприклад, відомо, як часто діти соромляться носити окуляри. Для цієї ситуації у М. Стельмаха є вірш „Дятел”: *По рецепту на базарі / Дятел вибрав окуляри, / Натягнув собі на ніс, / Полетів трудитись в ліс. / У осінню хмуру пору / Хитрий жуқ зашивсь під кору. / Дятел глянув, сів на сук, / Носом тук - і згинув жуқ. / Ось які-то окуляри / Вибрав дятел на базарі* [7, с 191].

Такою самою типовою є ситуація, коли діти не люблять митися, особливо загартовуватися холодною водою. М. Стельмах концептуалізував зазначену ситуацію, порівн.: *Там, де гнеться верболіз, / Черногуз/ В ставок заліз. / А на птицю з верболозу / Вітер трусить / Срібну росу. / Рясно падає росиця - / Славний душ / Приймає птиця / Коло берега щодня / І не хниче, / Що росиця / Крижана!* („Черногуз приймає душ”) [7, с 197]. Як бачимо, ці вірші не можуть застаріти, їх актуальність передбачена саме знанням особливостей поведінки дітей, їх психіки.

Інший вірш ненав'язливо, з гумором вчить бути зосередженими та уважними: *Дуже зранку, на світанку, / Шпарить котик на рибалку. / Котик миттю всівсь на грудку - / / Закидає в річку вудку. / До полудня просидів, / А нічого не зловив, / Бо забувся на гачок / Надивити черв'ячок* („Забудько”) [7, с 179].

Цілу лекцію-розповідь про гриби помістив М. Стельмах у вірші „По гриби”, де подає інформацію про види грибів, про те, як їх збирати, розрізняти. При цьому поет використовує форму діалогу, яку традиційно вважають однією з найефективніших форм спілкування у процесі навчання, але у вірші це втілити не так легко. М. Стельмаху це вдається.

У вірші „Як ремез розбивав книгу” поет знайомить своїх читачів зі світом птахів: *І спішать / До нього в гості — / І заслужені, / І прості: / Журавлі, / І крохалі, / І кулики, / І лисухи, / І чорнухи, / Сіра гуска / Й трясогузка, - / Водоплавний валить рід...* („Як ремез розбивав кригу”) [7, с.251-252].

Читаючи вірш, діти бачать своїх однолітків, які діють в типовій ситуації, тому їм легко запам'ятовувати і сприймати те, про що йдеться: тут діють *Оксанка, Юрасик, Миколка, Валентина, Оленка*; порівн. з тексту: „*дві Оленки, / І Степанко, / І Настуся, / Дві Ганнусі*” („Кавуни”) [7, с.222]. Використання поширених імен також сприяє тому, що текст стає більш близьким його читачам.

У вірш „Борсук і заєць”, де зображений ледар-борсук, який згодом зрозумів, що потрібно працювати для того, щоб приносити радість і собі, і людям, для того, щоб добре жити, автор вдало вставив прислів'я, що є найкращим способом формування комунікативної компетенції юних читачів, порівн.:... *І сказав борсук поволі: / „Краще пізно, чим ніколи, / Ти прийми мене в науку... / Заєць крикнув: „Друже, руку!...”* („Борсук і заєць”) [7, с 199-200]; *Ті ж в музиці - ні на гріш* [7, с.285]; *Захихикала сокира: / „Нема клепки в тебе, звіре”* [7, с.290]; *А тепер розвішуй вуха / И про точило пильно слухай* („Непослушко Довгі Вушка і дзвінок”) [7, с.290] та ін. У поетичній казці „Непослушко Довгі Вушка і дзвінок” М.Стельмах подає пряму мову - зразки комунікативної поведінки, порівн.: „*Добрий день тобі, сокиро! / Я прийшов до тебе з миром - / Ти нікого не рубай...*” [7, с.290] або „*Я прибіг, дідуся, з гаю, / І здоров'я вам бажаю...*” [7, с.292] тощо.

Якщо характеризувати психологічний тип М. Стельмаха як поета, виходячи з постулатів Л. Лисиченко [2] та аналізу його поезії для дітей, слід наголосити, що у нього переважає інтравертний світ, якому властиві ахроматичні кольори, контрастність, висока наполегливість, швидке створення умовних зв'язків, насиченість антонімами, які виконують функцію зіставлення і протиставлення; „значне місце у поезії поета-інтраверта посідають ряди синонімів та багатозначних слів” [2, с.238]. Такі ряди допомагають авторові яскравіше виразити свої почуття, за потреби зняти психічну напругу. Інтравертна мовна картина світу, на думку Л. Лисиченко, містить багато слів, що виражають

внутрішній світ, що і спостерігаємо у поезії М. Стельмаха. Поет переносить значення слів, які пов'язані з явищами світу, в площину духовних переживань, абстрактних сутностей.

На основі аналізу дитячої поезії М. Стельмаха авторка цієї розвідки дійшла висновку, що у поета переважають психологічні риси інтраверта. Він як справжній талановитий митець репрезентує дітям свою поезію у такій формі, яка їм близька і зрозуміла. Поезія М. Стельмаха слугує формуванню і збагаченню мовної картини світу дитини, розширює її світогляд, сприяє формуванню мовної і комунікативної компетенції дитини, має позитивний вплив на її психіку, готує дошкільнят та дітей молодшого шкільного віку сприймати життя таким, яким воно є, з радіщами і смутком, перемогами і труднощами, випробуваннями. Проте цей аспект творчості письменника потребує докладного вивчення у ракурсі опису специфіки відображення мовної картини світу крізь призму дитячих очей.

Джерела та література

1. Гумбольдт В. О. различии строения человеческого языка и его влияние на духовное развитие человеческого рода // Хрестоматия по истории языкознания XIX-XX в.в. - М.: Просвещение, 1956. - С 74-112.
2. Лисиченко Л. Мова: психологічний тип поета // Мовознавство: Тези та повідомлення III міжнародного конгресу україністів. - Харків: ОКО, 1996. - С.234-238.
3. Овсяннико-Куликовский Д.Н. О значении научного языкознания для психологии мысли // Овсяннико-Куликовский Д.Н. Литературно-критические работы: В 2 т. - М.: Худож. лит., 1989. - Т. 1. - С. 65-82.
4. Овсяннико-Куликовский Д.Н. Введение в ненаписанную книгу по психологии умственного творчества (научно-философского и художественного) // Овсяннико-Куликовский Д.Н. Литературно-критические работы: В 2 т. - М.: Худож. лит., 1989. - Т. 1. - С. 29-64.
5. Потебня А.А. Мысль и язык // Потебня А.А. „Слово и миф" - М.: Правда, 1989. - С. 17-200.
6. Сидяченко Н.Г. Мова Михайла Стельмаха // Мовознавство. - № 6. - 1992. - С.35-41.
7. Стельмах М. П. Твори: В 7 т. - К.: Дніпро, 1984. - Т. 7. - 647 с.
8. Франко І. Кілька слів о тім, як упорядкувати і провадити наші людські видавництва // Франко І. Збір. творів: У 50 т. -К.: Наук. думка, 1981. - Т.45. - С 167-194.

Поступила до редакції 12.08.2007 р.

УДК 070: 81'27

Сидоренко Н.М., Сидоренко О.О.

„ЖИТТЄВІ ІСТОРІЇ" - ПРОВІДНИЙ ЖАНР ЖУРНАЛІВ ДЛЯ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Сидоренко Н. М., Сидоренко О.А. «Жизненные истории» - ведущий жанр журналов для женщин в Украине
В статье анализируются женские издания в Украине последнего десятилетия, прослеживаются жанровые особенности «жизненной истории» в различных журналах.

Ключевые слова: жанр, история, журнал для женщин

Сидоренко Н.М., Сидоренко О.О. „Життєві історії" - провідний жанр журналів для жінок в Україні
У статті аналізуються жіночі видання в Україні останнього десятиліття, простежуються жанрові особливості „життєвої історії" у різних часописах.

Ключові слова: жанр, історія, журнал для жінок

Sydorenko N.M., Sydorenko O.O. "Life stories" - leading genre in the magazines for women in Ukraine
The article analyses women's periodicals in Ukraine for the last 10 years, reveals genre particularities of "life, stories" in various magazines.

Key words: genre, story, women 's magazine

Актуальність дослідження. За останнє десятиліття український ринок періодичних видань значно зріс як за різноманіттям обкладинок, форматом, тиражем та читацькою аудиторією, так і за популярністю та конкурентністю на українському та європейському ринках. Сьогодні в Україні зареєстровано понад 23 тисячі друкованих ЗМІ та інформаційних агентств. На кожні дві тисячі українських громадян припадає одне періодичне видання (за реєстраційно-теоретичними цифровими показниками можемо змагатись із Росією, адже такої кількості видань не має жодна країна Європейського Союзу).

Нині глянцева преса в Україні здебільшого підтримується західними інвесторами, для яких медіахолдинги - передусім бізнес, а не лише традиційний засіб впливу на масову свідомість. Невипадково деякі дослідники називають вплив такої медійної багатовекторності іноземного капіталу